

SURFACE TENSIONS: FEMINISMS, FEMININITIES, FEMME FIGURATIONS

ULRIKA DAHL

Keywords

femininity, femme, figuration, superficiality, feminist theory, femmefodiment

Summary

Departing from contemporary femme movements, this essay discusses some "surface tensions" within feminist and queer theory concerning the subject of femininity and in particular its relationship to superficiality and surfaces. Invoking the term "surface tension", drawn from chemistry, it suggests that it is the tension between inside/depth and outside/impression that produces the image of a surface and that this metaphor can be used to understand tensions around the very topic of the seemingly fleeting and superficial. By exploring femme as simultaneously a body of flesh and of knowledge, the article presents femme as a feminist figuration that might shed new light on understandings of both femininity and feminist history. Through re-reading some feminist classics on the topic of femininity, the essay discusses some of the ways that it has become tied to superficiality and also proposes that in fact, femininity is no superficial matter. Drawing on multi-sited examples of how contemporary femmes understand, incorporate and embody feminist histories the essay then proposes some ways that we might reconsider such assumptions both politically and theoretically. As a contribution to critical femininity studies and to écriture *femme-inine*, the essay thus creatively strives to simultaneously refigure femme within a larger register of the genre of femininity, reconsider the place of feminist archives and embodied memories, and reconceptualize the alleged surface/superficiality of femininity through the concept of somatechnical *femmefodiment*.

Femininitet och dess kopplingar till yta och ytlighet har gett feminismen ett centralt syfte i relation till patriarkal ordning och blick. Samtidigt har femininitet länge varit en av de mest omstridda frågorna för modern feminism. I en essä om femme-figurationen slår Ulrika Dahl ett slag för studier av femininitet, ett område som lyser med sin frånvaro på det genusvetenskapliga fältet.

YTSPÄNNINGAR

Feminismer, femininiteter, femmefigurationer

ULRIKA DAHL

Varje queer och feministisk tid tycks ha sina egna huvudrollsfigurer. Nittioalet framstår ibland i backspegeln som decenniet då (kvinnlig) *maskulinitet* fick en central plats i queer(feministiska) teoretiska och kulturella sammanhang.¹ Tiden och rörelsen var då mogen för kungar, plattbröstade byxroller och tillfällig eller hormonstimulerad skäggväxt att på allvar inta arenan och utmana såväl årtiotalets kvinnoidentifierade kvinna som den hegemoniska maskuliniteten.

Under 2000-talet är det dock femmerörelsen vars skala och synlighet blivit påfallande i såväl virtuella och skrivna som asfalterade offentliga rum. Numer är det inte bara dragqueens som kräver synlighet, uppmärksamhet och erkännande med fjädrar, smink, höga klackar och sprakande klänningar i pridesammanhang. I västerländska storstäder formerar sig femmes mer eller mindre formellt, i familjer, maffior, föreningar och gillen; de ordnar fester, konferenser och demonstrationer, från Stockholm till Sydney. Vålartikulerade femmes är inte bara stolta över sina utklädningslådor och kroppar i varierande storlekar, många reciterar också vant feministisk historia och arbetar medvetet och kreativt med att politisera femininitetens underordning och utmana femininitetsideal. I korus med den lesbiska poeten och aktivisten Joan Nestle kan jag konstatera att det tidiga 2000-talet, äntligen, tillhör femmes.²

I en tid präglad av kommersiell neoburlesque och såväl desperata som

50-talsnostalgiska hemmafruar är (hyper)femininitetens politisering och teoretisering mer aktuell än någonsin. Men medan maskulinitetsstudier tar allt större plats inom genusvetenskap lyser femininitetsstudier dock fortfarande med sin frånvaro. För många framstår femininitetsfrågor som triviala och ytliga, särskilt när de kontrasteras med (globala) strukturella och materiella orättvisor. Vi kan dock paradoxalt nog konstatera att medan vi numer dekonstruerat kvinnan som feminismens och vetenskapandets enhetliga subjekt, och även ersatt mannen med stort M med ett växande fält av maskulinitetsstudier, så finns ingen vetenskaplig kropp som vi kallar femininitetsstudier. Det finns ingen tydlig akademisk figuration som bär eller bebor hennes differentierade garderob.³ Det finns heller inga övergripande genomgångar av hur femininitet teoretiserats, ingen institutionaliserad teoriapparat. Klassiska femme-texter som Joan Nestles tillhör förvisso ett queerarkiv som citeras och undervisas, men femmetexter får oftare utgöra illustrationer eller empiri än teori – kanske för att många skrivande femmes verkar utanför akademien och inte alltid refererar till Den Stora Filosofin.⁴ Under 2000-talet har emellertid det akademiska teoretiserandet kring (queera) femininiteter, även bortom dess begärliga och begärda relation till den kungliga kvinnliga maskuliniteten, börja ta både plats och kropp i akademien.⁵ Nu sväljer femmeteoretiserandet och dess arbete kring femininitet i många (dröm)fakulteter och karaktäriseras av en genealogi av intersektionella och sexradikala förståelser av sexualitet, kropp och estetik som länge

varit satta på undantag. I dessa femmetider nätverkar, systerskapar och reviderar den kunskapande femmerörelsen kartan över femininitetens mörka kontinent, och det är på tiden.⁶

Med utgångspunkt i femme som förkroppsligad vetenskapande figur och i kollektiva femmefigurationer handlar denna

För många feminister förblir femininitet trivialt och ytligt, inte minst i kontrast till de materiella och strukturella orättvisor många av oss kämpar mot.

essä om *ytspänning*: det vill säga om ytans femme-istiska former och feminismens relation till femininitet som yta. Ytspänning är ett fenomen som inom kemin betecknar summan av de krafter som uppstår vid gränsytan mellan vätska och luft. Det är ytspänning som ger oss intrycket av att ytan ”finns”, inåtvänd och samtidigt känslig för intryck utifrån. Tendensen att se femininitet som yta, menar jag i denna essä, kan i sig ses som resultatet av ett slags (yt)spänning: Å ena sidan ses femininitet som inåtvänd, ett uttryck för eller i relation till något mer bestående och inre; kvinnan, kvinnligheten, kroppen. Å andra sidan är femininitet en ytlig yta, förgänglig och känslig för avtryck och intryck i form av patriarkala fantasier, feministiska förändringspolitiska ambitioner, konsumtionstrender och kollektiva påtryckningar. Här föreslår jag alltså att femininitet utgör ett slags ytspänning

såväl i feministisk teori som i världen i stort. Den utgör det gränssnitt där olika teoretiska, subjektiva, politiska och affektiva förståelser möts, ger avtryck och hämtar intryck. Med begreppet *femmebodiment* vill jag här visa att ytan dock inte kan reduceras till den dekorerade, smyckade, sminkade, ständigt rörliga konturen av kroppen som vi ser. Ytan är också kroppens största sinnesorgan, vilket öppnar för alternativa förståelser av både ytor och ytligheter.

Att teckna Femme som identitet och figuration: En dis/position

Innan vi gör några nedslag i feministiska diskussioner om femininitet och ytlighet, låt oss börja med figuren som spelar huvudrollen i denna essä. Femme har flera stavningar, många uttal och kan inte reduceras till en enkel identitetskategori – även om det är ett begrepp som historiskt främst använts för att beteckna lesbiska med feminina genusuttryck och queera begärsriktningar mot kvinnlig maskulinitet.⁷ Hennes (o)synliga figur har utgjort ett mysterium för sexologer i modern tid, inte minst eftersom hennes ”normala” yta anses vara svårläst; enligt deras förståelseramar går det inte, som med kvinnlig maskulinitet, att ”se” hennes (perverse) begärsriktning.⁸ Denna påstådda ”osynlighet” har också gett upphov till såväl feministisk kritik som queeraktivistisk synlighets- och erkännandelängtan.

Utöver benämningsvariationer – femme kallas även bland annat fem, bird eller fish och uttalet varierar i olika lingvistiska kontexter – varierar femmens uttryck och status, inte minst i olika kulturella, historiska, geografiska sammanhang. I en samtida transnationell femme-inistisk kontext betecknar femme därtill inte nödvändigtvis vare sig lesbisk, butchbegärande eller kvinna (även om hon oftast är det) utan är i många sammanhang en term som används för queera feminina uttryck av olika slag. Det hävdas ibland att femme, liksom butch, är angloamerikanska kategorier som saknar relevans, bland annat i skandinaviska sammanhang, åtminstone fram till anländandet av en ”global” querteori.⁹

Jag menar att som figur har femme dock en tydlig genealogi som är intimt sammanflätad med feministisk och sexualpolitisk historia. Hon har både varit en del av och förhållit sig till en offentlig lesbisk, främst arbetarklasskodad bar-kultur och till feministiska och queera formationer i decennier – även om hon inte alltid uppmärksammats eller uppskattats.¹⁰ I figurativ mening och med Lisa Duggan och Kathleen McHugh's formulering kan vi säga att ”det förminska en fem(me), alla fem(me)s, att tala om en ’femme’-identitet i sig själv. Fem(me) är varken ideal eller kategori. Hon ställer till en scen, gör entré, ett framträdande – hon stjäla showen (hon är showen) av skillnad, men hon kan inte fixeras som en särskild effekt.”¹¹

Trots dessa konturer och detta arv är min blondinambition i denna essä inte

främst att enligt linjär disposition och tydlig empiri övertyga läsaren att femme är ett outforskat ämne, att skapa upprättelse för ännu en (queer) minoritet, eller synliggöra det osynliga. Inspirerad av den växande femmeteorin och med poststämpel i pågående teoretiskt, arkivistiskt och multisituerat etnografiskt arbete kring femmefiguren, är detta snarare ett spekulativt försök att genusvetenskap med modersmål i mun och bidra till en diskussion om femininitetens plats och ytans förkroppsligade politik i det feministiska gränslandet mellan akademi och aktivism.¹² Det som intresserar mig här är hur vi med femme som uttryck för femininitetens (queera) förkroppsligande, eller vad jag nedan kallar *femmebodiment*, kan tänka bortom femininitet som ytlighet och yta.

Med ett stilistiskt grepp om femininitetens ytliga former som jag med en twist på Hélène Cixous och Luce Irigarays tankar kallar *écriture femme-inine* – en queer skrivteknologi som strävar efter inskription av *feminin* skillnad i kropp och text, väljer jag alltså att teckna femme som en feministisk figuration.¹³ Enkelt uttryckt är en figuration ett sätt att skrivtekniskt och analytiskt tänka sig andra subjektförståelser. Med Rosi Braidottis och Donna Haraways resonemang är figurationer alternativa och situerade feministiska subjekt som ingår i differentierade släktskapsnätverk.¹⁴ Anna Lundberg, som arbetar med figurationen den kvinnliga grotesken, menar i harawayiansk anda att figuration är ett begrepp som knyter ihop ”teoretiska resonemang med fantasi, begär, kreativitet, materialitet och levd erfarenhet” och är ”ett sätt att återföra teori till det nätverk av tankar, kroppar, föremål, uttryck, känslor, texter och experiment där den existerar och utvecklas”.¹⁵ För Hanna Hallgren är på liknande sätt den kvinnoidentifierade kvinnan en såväl materiell som semiotisk tankefigur som möjliggör en alternativ förståelse av lesbiskfeministisk historia.¹⁶

I partiellt men lojalt systemskap med dessa figurer, liksom med Braidottis nomadiska subjekt, Haraways cyborg, och en lång tradition av icke-vita och postkolonialt situerade differentierade andra, och i en tradition som strävar efter att tänka nya världar och nya feministiska subjekt är detta för mig ett kreativt, tvärvetenskapligt och metodologiskt grepp som möjliggör en omläsning av feministiska förståelser av femininitet utifrån femmens figur, i såväl förkroppsligad som vetenskapande bemärkelse. Med Roland Barthes menar jag samtidigt att en figuration både utgör och överskrider vad som kan representeras och dessa skisser ska därför inte ses som helhetliga sociologiska illustrationer, eller representationer av ett enhetligt identitets- eller forskningssubjekt med skarpa konturer.¹⁷ Den femme som här figurerar går kanske inte alltid att hitta i en sexuell minoritetsstatistik, eller bland dem som kräver erkännande och rättigheter – även om hon finns där och gör det också. En figuration är en materiell och semiotisk aktör som samlar upp både rädslor och förhoppningar, och i harawayiansk mening är min femme

en hoppfull figur och en teoretisk, kreativ, begärande, materiell, levd och vetenskaplig kropp som kan hjälpa oss navigera vidare på den mörka kontinenten.

Att beröras: femmes möter feministisk historia

I en intervju för en australiensisk lesbisk tidning förra året, med anledning av en stundande femmekonferens i syfte att synliggöra och politisera femmes, förklarade viceordföranden för Sydney's Femme Guild att femmes inte bara osynliggörs utan även möter fientlighet i feministiska och subkulturella rum. "Jag kan bara tala för mig själv" säger viceordföranden, "men jag känner att mycket har att göra med den revolutionära feminismen på 1970-talet, där många lesbiska och queera kvinnor var med. En av målsättningarna med den rörelsen var att nedmontera förväntningarna på kvinnor från ett patriarkalt samhälle. Genom rörelsen etablerades en stark reaktion mot allt som hade koppling till heteronormativa patriarkala föreställningar om femininitet".¹⁸

Denna feministiska historia om hur sjuttiotalsfeminismen ifrågasatte såväl kvinnlig maskulinitet som hyperfemininitet som variationer av "mansidentifikation" reciteras ofta i femme(inistiska) sammanhang. Att femmes formulerar sin politik främst i relation till feminismen har ibland setts som en osysterlig "felorientering"; problemet med femininitetens underordning är väl ändå patriarkatet. Ett annat sätt skulle vara att säga att femmes aktivt *väljer* en orientering mot kvinnor och feminism som gemenskaper. I Sydney

är också fem(me)inistisk historia påtagligt närvarande, bland annat genom böcker såsom Joan Nestles *The Persistent Desire*, där flera texter behandlar femmes relation till feminism. Under 2010 års Mardi Grasparad, som hade temat gblt-historia, valdes den muskelflexande *Rosie The Riveter* till estetisk och ideologisk inspirationskälla. *Rosie The Riveter* är många feministiska organisationers favoritikon, tillika den amerikanska krigsmaskinens symbol, och hon valdes för att symbolisera handlingskraft, samtidigt som en angloamerikansk efterkrigstidsestetik av stora klänningar och håruppsättningar som även präglar samtidens kulturellt imaginära, förenar många av medlemmarna i femmegillet. Feministisk handlingskraft och håruppsättningar visas upp i kombination med plakat med slogans om "femme-solidaritet" och mer kaxiga sexualpolitiska budskap såsom "se så straight jag ser ut med min fist inuti din fitta". Den till synes sockersöta ytan bryts mot feministiska och sexualpolitiska budskap.¹⁹

Med queerarkivforskaren Ann Cvetkovichs formulering kan vi säga att feministiska historier (be)rör varandra, de har den affektiva laddningen av en investering, av att bli berörd och dessa historier för det förflutna in i samtiden.²⁰ Med Teresa de Lauretis klassiska tes om sexualitets- och genusteknologier kan vi också se att femininitet som konstruktion är både sin representation och sin dekonstruktion, samtidigt som det alltid finns ett överflöd som inte låter sig fångas eller ringas in av sådana representationer.²¹ Annorlunda uttryckt kan vi säga att femmes förkropppligade

känsla av femininitet inte är skild från utan inkorporerar, uttrycker och omförhandlar en feministisk historia och kritik av femininitet som jag redogör för i nästa avsnitt. Vi skulle också kunna säga att feminism och femininitet är somatekniska; på samma gång teknologiska, köttsliga och vetenskapliga kroppar.

Feminismen och ytans problematik

Sociologen Samantha Holland, som studerat alternativa femininiteter, menar att det är femininitetens problematiska yta som har gett feminismen sitt starkaste syfte i relation till patriarkal ordning och blick. Samtidigt har femininitet i sig länge varit en av de mest omstridda frågorna för modern feminism.²² Bakom Simone de Beauvoirs klassiska utsaga att en inte föds till utan blir kvinna, och då i form av mannens andra, finns exempelvis en tes om att femininitet är definierad av mannen. Femininitet blir här ett spel och ett inautentiskt, för att inte säga immanent, tillstånd. Kvinnan deltar, något paradoxalt, själv aktivt i att göra sig till passivt objekt för mannen, vilket också gör att femininiteten anses förråda kvinnan från början till slut.²³ Det här innebär att för de Beauvoir måste en kvinna för att uppnå subjektstatus transcendera den position historien gett henne. Det betyder att hon bör befrias från femininitetsuttryckens bojor. Även om de Beauvoirs tes har gett feministiskt hopp om att det är möjligt att bli en annan sorts kvinna tycks hennes emancipation alltså starkt knuten till att göra avkall på den ytliga femininiteten, eller om hon vill använda den, åtminstone göra det med intention, vilket jag ska återkomma till.

Den amerikanska statsvetaren Katherine MacKinnon skriver på ett sätt som följer de Beauvoir: "socialt betyder kvinnlighet femininitet, vilket betyder att vara attraktiv för män, vilket betyder att vara sexuellt attraktiv, vilket betyder sexuell tillgänglighet på manliga villkor. Vad som definierar kvinnan är vad mannen tänder på".²⁴ Även om det är oklart här exakt *vad* mannen tänder på är mannens blick och begär för radikalfeminister, det vill säga de som ägnar sig åt de våldsamma aspekterna av femininitetens begärlighet för männen, allsmäktiga. I MacKinnons resonemang uppstår en slags rundgång där inte bara kvinnlighet och femininitet, utan även sexualitet och genus är samma sak. Sexualitet och begär är därtill alltid heterosexuellt och oundvikligen en strukturell och transhistorisk relation mellan män och kvinnor, vilket är samma sak som maskulinitet och femininitet, som i sin tur görs synonymt med aktivitet och passivitet, dominans och underordning.

Eftersom kvinnlighet som femininitet i MacKinnons version alltid är att vara attraktiv för män, blir slutsatsen för lesbiska radikalfeminister att kvinnor för att bli fria måste ge upp både heterosexualitet och femininitet. Samtidigt ser vi hos MacKinnon tankar som inte helt skiljer sig från samtida queerfixeringar vid normer och avvikelser; för att vara feminin måste du vara kvinnlig och att vara kvinna är enligt normen att orientera sig mot män.

För Femme Guildmedlemmarna i Australien, som har flera decennier av feministisk aktivism och teori att luta sig mot, inklusive en mer närliggande

queerinfluerad sådan, är det mot bakgrund av en radikalfeministisk förståelse av femininitet också viktigt att insistera på att ”femme är queer femininitet...en radikal feminism. Du är inte femme för den manliga blicken”. Som många andra femmes jag intervjuat argumenterar medlemmarna också mot stereotypa föreställningar om femininitet, t ex genom att hävda att ”alla femmes är inte undergivna.”²⁵ Jag menar här att femmefigures begär inte enbart är sexuellt orienterat, det kan också ses som ett begär till och en orientering mot systerkap, hemmahörande och en plats i en feministisk historia, som alltjämt lever kvar i såväl det imaginära som i förkroppsligad mening.

För många radikala (lesbiska) feminister är femininitet alltså en problematisk och ytlig estetik, även om få faktiskt ägnat sig åt att förstå temat i sig. Radikalfeministen Susan Brownmiller definierar i sin bästsäljare *Femininity* från 1984 femininitet som ”en stark estetik som är byggd på ett erkännande av maktlöshet”. Hennes mångdubbelt översatta tegelsten i ämnet beskriver konsekvent femininitet i termer av trivialitet, ytlighet, självupptagenhet, att vara absorberad av fejkande. Den dåvarande feministiska rörelsen handlade enligt Brownmiller om att göra motstånd mot ”artificiell skönhet, från gördel till läppstift”. Det odekorade ansiktet blev den ärbara nya looken för 1970-talets amerikanska feminism; något som även svensk feminism från samma tid ger uttryck för.²⁶

I Brownmillers tidstypiska och personliga exposé över en vit heterosexuell kvinnas kamp mot den övre medelklassens feminina

tvångströja är femininitet kopplat till ett antal omöjliga och begränsande ideal. Av bokens åtta avsnitt är fem fokuserade på det visuella, det vill säga det som rör vad ytan ger uttryck för och hur detta tolkas. I

Det odekorade ansiktet blev den ärbara nya looken för 1970-talets amerikanska feminism.

kapitlet som handlar om *hud* (talande nog alltid ommarkerat vit) redogörs exempelvis för problemen med det arbete det innebär att upprätthålla normativ femininitet: ett ständigt avlägsnande av hår och applicering av doft, smink, obekväma strumpbyxor och mycket annat. För Brownmiller handlar allt detta ytterst om *utifrån* ställda krav på kvinnor, och som därtill resulterat i en ständig konkurrens mellan kvinnor. Brownmiller beskriver hur hon av feministisk övertygelse slutat raka sig, men också hur hon ständigt brottas med att acceptera resultatet och sin egen ”naturliga” kropp. Hon kan inte förstå hur det kommer sig att fler kvinnor stödjer rätten till abort än visionen om det osminkade ansiktet. Redan 1984 sörjer hon att feminismen förlorat kampen mot sminket – en sorg som också uttrycks i samtida kritik av en ”ung generation” som inte sällan anses ha ersatt ett sant feministiskt engagemang med läppstift och stilettklackar.²⁷ Kritiska kopplingar à la Brownmiller mellan femininitetsuttryck och konsumtion kommer tillbaka om och om igen i feministiska sammanhang, exempelvis i Naomi Wolfs lika bästsäljande *The*

Beauty Myth från 1991 och Sheila Jeffrys *Beauty and Misogyny: Harmful Cultural Practices in the West* från 2005.²⁸

För moderna feministiska teoretiker, liberala som radikala, är vägen till frigörelse alltså ofta mer eller mindre implicit avhängig frigörelse från den ytliga femininiteten. Vad som eftersträvas är en strip utan tease, naturlighet snarare än nakenhet. Med kapitalismens utveckling, särskilt under 1900-talet, har femininitet inte bara knutits starkare till vissa arbetsuppgifter. För den medelklasskodade förståelse som dominerat denna debatt har femininitet också knutits starkt till konsumtion och samtidigt till passivitet, vilket i sin tur satts i stark kontrast till den önskvärda agens och makt som sammankopplas med det åtråvärda byxbärandet, lönearbetandet och beslutsfattandet. Den marxistiskt influerade feministiska filosofen Sandra Bartky, som också hon ägnat avsevärd tid åt fenomenet femininitet, menar till exempel att mode- och skönhetsindustrin är jämförbar med militärindustrin i upprätthållandet av ett kapitalistiskt patriarkat. För henne är skönhetsindustrin ansvarig för att kvinnor förfrämligas från sina sanna intressen. Begäret efter och njutningen i dekorerad kan enligt Bartky aldrig anses förenliga med önskan om politisk förändring.²⁹ Hon konstaterar också att feminism ofta, och enligt henne med rätta, ses som stilettklackarnas, skönhetsalongernas och glamourens fiende, en välbekant tes som ofta vänds pejorativt mot feminister och, som vi ska se nedan, av feminister mot femmes.³⁰

Bartkys bidrag till femininitetsdiskussionen är betydande och ingalunda

banala. I en Foucault-inspirerad analys av vad hon kallar moderniseringen av patriarkatet utgår Bartky från att ”vi föds som män eller kvinnor, inte maskulina eller feminina”. Hon analyserar de ”kroppsliga” dimensionerna av femininitet (som även för henne uteslutande knyts till kvinnan). För Bartky är femininitet någonting artificiellt och konstlat och hon menar att även om ”kvinnliga” gester och rörelsemönster framstår som om de har sina ursprung i kvinnokroppen anser hon att ”mannen i paret bokstavligen styr kvinnan vart än hon går”.³¹ Kvinnokroppen är för Bartky en dekorerad yta, men det är samtidigt ”ingen konst” att applicera smink, kläder och disciplin menar hon i ett synnerligen tydligt exempel på internaliserat förakt. I en poetisk beskrivning av omsorg om hud uttrycker hon sin kritik av alla kommersiella argument om estetisering som en form av individualitet. Hon skriver: ”att måla ansiktet är inte som att måla en bild; i bästa fall kan det beskrivas som att måla samma bild om och om igen med små variationer”.³² Femininitet är alltså enligt Bartky ett disciplinerande projekt som utgår ifrån att kvinnans yta är defekt och vars ritualiserade karaktär ändå alltid är dömt att misslyckas—inte minst för fattiga kvinnor, som hon menar varken har tid eller resurser.

Samtidigt påpekar hon att det inte finns någonting klass- eller ras-specifikt i dessa påtvingade krav; femininitet är inte annat än massproducerad och ooriginell. I en regim av institutionaliserad heterosexualitet måste kvinnan nämligen göra sig till ”objekt och byte” för mannen, vilket

också är orsaken till hierarkier och tävlan mellan kvinnor. Inspirerad av Foucault påpekar Bartky att det numer inte finns något juridiskt eller militärt tvång i disciplineringen av femininitet. Straffet för motstånd är snarare en förlust av heterosexuell intimitet, och för lesbiska innebär motståndet enligt Bartky förlust av möjligheten till hyfsat levebröd men framförallt allt skam. ”Varför är inte alla kvinnor feminister?” frågar sig Bartky retoriskt och svarar själv: för att det kostar för mycket. ”Den radikala feministiska kritiken av femininitet kan bli ett hot inte bara mot kvinnans känsla av identitet och begärlighet, utan hela hennes sociala universum” skriver Bartky.³³ Även om kvinnor numer avnjuter mer ekonomisk och politisk frihet menar hon, likt Susan Bordo, att den feminina kroppen är arenan för deras förtryck, med ytan som sitt yttersta uttryck.³⁴ Liberala och marxistiska feministiska argument räcker därför inte, enligt Bartky, och inte helt olik samtida queerteoretiker menar hon att det behövs en dekonstruktion av genuskategorier och en ”radikal och hitills outtänkt transformering av kvinnokroppen.”³⁵

Bartkys argument är komplexa och handlar i stor utsträckning om förkroppsligande, vilket är väsentligt. Samtidigt vittnar de om en tendens att skilja på yta och djup, och att se ytan som ytlig, oviktig och förgänglig. Förstått som besatthet av yta innebär femininitet för Bartky en mer eller mindre explicit en form av alienation eller falskt medvetande. För radikalfeminister som Brownmiller och Bartky finns det därmed också en till synes mer autentisk kvinna under den förgängliga och utifrån påtvingade ytan. Ett ständigt sminkande och koketterande tycks därför hindra oss från att upptäcka den sanna skönhet som varje kvinna har, och som enligt dessa resonemang tycks komma inifrån. Som Inge Blackman och Kathryn Perry påpekat är motståndet mot alla former av feminint mode utmärkande för vad som ibland kallas andra vågens feminism, eftersom utgångspunkten bland moderna feminister främst varit att motsätta sig männens krav. Trots en uttalad socialkonstruktivistisk förståelse av genus finns här dock en underliggande (om än stundvis implicit) tes om att det bortom femininitetens yta finns en mer sann kvinna – även om hon kanske ännu inte har hittats.³⁶ En lösning på den sexualiserade och strukturella underordningen är enligt ett sådant synsätt att förändra ytan.

Den queera femininiteten

Den i feministisk teori insatta läsarinna vill kanske nu hävda att queerteorin redan har dekonstruerat dessa resonemang. Och visst har Butler utmanat alla teser om skillnad mellan genus som ytlig yta och kön som autentisk kärna. Hon har visat hur begripliga kroppar materialiseras i en heterosexuell matris och genom upprepade handlingar som tolkas genom förståelseramar som föregår subjektet. Men trots att butch-femme utgjorde en illustrativ kärna i Butlers klassiska kritik av idén om

den ursprungliga heterosexualiteten finns det fog för att påstå att även queer teori och aktivism har ett ganska ytligt förhållande till femininitet.³⁷ I Tiina Rosenbergs queerfeministiska historieskrivning står

Femininitet förblir synonymt med yta, dekorerad och omsorg på ett olyckligt sätt.

exempelvis den lesbiska feministen (som ju inte direkt är känd för sina feminina uttryck) för hjärnan och teoretiserandet medan drugan och fjollan, det vill säga det feminina, står för underhållning, ironi och empati.³⁸ För butchteoretikern Judith Halberstam verkar femmens uppgift ofta vara att maskulinisera butchens och kungens position.³⁹ Även om femmes och femininitet inte är oviktigt för dessa teoretiker, och trots femmenärvaro i aktivistisk historia, så reproduceras här förväntade genusassociationer. Femininitet förblir synonymt med yta, dekorerad och omsorg på ett olyckligt sätt. Då femmefiguren inte bara ser ut som en ”kvinna”, utan därtill förkroppsligar en femininitet som ses som ytlig – det är hennes kläder, hår, smink och skor som gör att hon ”passerar” – har hon i enlighet med queertraditionens synlighetsparadigm ansetts oförmögen att på djupet förstå homofobins hatiska uttryck i en värld besatt av dikotomier mellan vad som passar in och avviker. Möjligheten till ”förskjutningar” är därmed också helt och hållet en ytlig fråga om andra visuella uttryck.

Inte sällan är det också enligt denna

logik därför en överdriven, transvestitisk eller teatralisk femininitet som står i fokus när avsaknaden av kroppsliga essentiella ursprung för genusuttryck, eller det att femininitet inte alltid utgör underordning, diskuteras. Det är alltså främst den femininitet som i ytlig mening visar att genus ”alltid är drag” som intresserat queerforskare och de feministiska forskare som ser femininitet som ett transgressivt och teatraliskt spektakel. Å ena sidan tänds här hoppet om en möjlighet att både äta upp (puder)kakan och ha den kvar, det vill säga att se ytan som något mer än bara en spegelbild och skäl till underordning. Här blir femininitet i stället njutning, teater och överflöd, inte sällan med fokus på dekorerad yta och bokstavig scenkonstnärlig performativitet. Men bland queerteoretiker finns å andra sidan samtidigt en tendens att se femininitet som kommer till uttryck i ”kvinnokroppar” som den stabila grund från vilken queerheten migrerar (mot maskulinitet), eller som den tomma yta vilken drugans perfektion visar att alla kan manifesteras.⁴⁰

I all denna feministiska och queera välmening är det svårt att inte se även dessa argument som uttryck för internaliserad sexism. Som arkitekten och queerteoretikern Katarina Bonnevier påpekar associeras kosmetika med yta och yta i sin tur med ytlighet och ”används nedlåtande med implikationerna innehållslös och oviktig”.⁴¹ Det ytliga ses som förgängligt när det ställs i kontrast mot ordning och strukturer, som exempelvis arkitektur, men också när femininitetsuttryck ställs mot ”viktiga frågor” såsom maktstrukturer, som då framstår som, om inte tidlösa och permanenta, så

åtminstone mer väsentliga.⁴² Liksom i engelskans associativa relation mellan surface och superficiality, ger yta och ytlighet intrycket av att inte ha något (teoretiskt eller aktivistiskt) djup. När aktivisten och femmeikonen Amber Hollibaugh höll sitt keynoteanförelse vid en stor femmekonferens i San Francisco 2006 inledde hon med att berätta att hennes kollegor på den stora hbt-organisation där hon jobbade hade kommenterat uppdraget med att säga "Vad ska ni tala om på femmekonferensen – smink, eller, ha ha?"⁴³ Att Hollibaugh, som varit en del av angloamerikanska feministiska och queera rörelser sedan 1960-talet, möter denna bild av femmes vittnar om att femme associeras med dekorering av yta och att det ses som löjeväckande och ytligt. Oavsett politiskt engagemang och teoretiska utgångspunkter tycks det som om ytan är det som skapar spänning.

Femmefigurativa femininiteter

Tesen om att det råder ett komplext förhållande mellan feminina uttryck och feministisk politik präglar många femmeberättelser om erfarenheter av feminism. Många femmes beskriver hur feministiskt engagemang har lett till nya tolkningar och förkroppsliganden av (den egna) ytan. Diesel, en vit medelålders femme från San Francisco, beskriver hur hon med hjälp av feministisk och queer teori förstod sin egen mångåriga punk-estetik i termer av drag och radikalitet – en berättelse som också illustreras av otaliga studentarbeten och aktivistberättelser även i Sverige.⁴⁴ Afro-amerikanska Solange från Tennessee berättar hur hon upplevde att femininitet blev ett problem när hon i början av nittiotalet fann feminismen. "Jag behövde dekonstruera min femininitet för att finna vad jag verkligen njöt av och gillade för mig själv. Jag kände krav på att anpassa mig till flatlooken i det enda queera sammanhang jag kände till då, på ett vitdominerat college-campus. Men jag ville också få ta del av den revolutionära känsla som jag såg i den looken." Det Solange kallar flatlooken är ett androgynt lesbiskt ideal som hon knyter till radikal feminism, samtidigt som dekonstruktion är något som vittnar om hennes tillhörande i en postmodern tradition. Hon upplevde dock så småningom att det skavde och säger att "jag saknade mitt befjädrande (plumage) och kände mig inte riktigt som mig själv... i slutändan kände jag mig inte mindre femme, bara mer oansad (unplucked) och utan fjädrar".⁴⁵ För dansösen Solange är femininitetsattributen en del av en kroppslig upplevelse av femininitet, något kopplat till en känsla av att vara sig själv och som också för henne är intimt knutet till sexualitet och till en feminin position orienterad mot kvinnlig maskulinitet, och som tar sig receptiva och omslutande uttryck snarare än passiva respektive dominerade.

Som Solange antyder gör många femmes motstånd mot en feminism vars femininitetskritik gör anspråk på att röra alla kvinnor men som ofta i själva verket främst rör vita, heterosexuella medelklasskvinnors erfarenheter och drömmar.

Många som skrivit om sitt deltagande i andra vågens feminism vittnar om att inte bara kvinnoideal utan även feministideal kan vara förtryckande.⁴⁶ Regissören och skribenten Pratibha Parmar berättar exempelvis om hur hennes inträde i kvinnorörelsens medvetandehöjande tradition på 1980-talet gav henne insikter i hur den företrädesvis vita feminismen (inte) förhöll sig till femininitetens rasifiering i en postkolonial värld. Hennes erfarenhet av sexism bemöttes av "medsystrarna" med kommentarer om att hon som desi (dvs asiatisk) femme "osade femininitet", och hon uppmanades att sluta bära läppstift och tajta kläder. Att bli feminist handlade alltså om att förändra ytan och det innebar för Parmar också en estetisk anpassning till en västerländsk feministisk idé om avsexualisering genom avfeminisering. Parmar klippte sitt långa hår, vilket för henne innebar ett symboliskt klippande av bandet till sin indiska bakgrund och mor under en tid, eftersom det var håret som "under så många år hade blivit kärleksfullt inoljat, borstat och omhändertaget av min mor" och som därmed intimiserade deras diasporiska relation.⁴⁷ Parmar visar att vita västerländska ideal format stora delar av kvinnorörelsens kritik av femininitet. Hon frågar sig varför hennes vita systrar i sina analyser så sällan undersökt sina vithetsprivilegier, samtidigt som deras engagemang för (förmodat offergjorda) asiatiska kvinnors rättigheter så ofta byggt på stereotyper om det undergivna hyperfeminina.

Klassdimensionerna som knyts till feminismens egna femininitetsideal är också en mycket känsloladdad fråga för många

femmes. Tara Hardy, en vit arbetarklasspoet från Seattle som konsekvent och kreativt vetenskapsar från femmekroppen, har varit särskilt kritisk mot feminismens förakt riktat mot arbetarklassfemininitet. Hardy skriver in sig bland hårt arbetande kvinnor som burit upp den vita medel- och överklassen och för vilka femininitet haft en annan utgångspunkt. Hon uppmanar medfeminister att sluta se femininitet som ett uttryck för dumhet och som många andra ser hon istället femininitet som motstånd.⁴⁸ I en hyllning till sitt arbetarklassarv skriver Hardy: "eftersom jag inte är så arrogant att jag förnekar deras [dvs hennes förmödrars] motståndstraditioner kommer jag att fortsätta slita bort håret på mina ben och måla mig själv med skrikigt läppstift och klä mig i starka färger. Jag vägrar vara en blek, dämpad sak för att tjäna någon annans idé om 'frigörelse'".⁴⁹ För Hardy har feminin estetik varit en erövring, eftersom "alla lär sig inte femininitet från sina mödrar". Hardy är en av många som vittnar om att femininitet är en central fråga för feminister och att estetik och yta i realiteten kan omöjliggöra systerskap även i feministiska sammanhang.

Postkoloniala teoretiker som Vron Ware har påpekat att den femininitet som stått i centrum för många feministiska analyser är som ideologi eller konstruktion betraktad varken universell, tillgänglig eller begärlig för alla. I analyser av historiska och samtida relationer mellan vita och svarta kvinnor visar Ware att de ideal som en företrädesvis vit feministisk rörelse och kritik motsätter sig och reproducerar också har koloniala och rasistiska historier. Idealen präglar

kvinnor på olika sätt, och är därmed inte bara sexualiserade utan också rasifierade.⁵⁰ Femininitetsforskarna Katarina Mattsson och Katarina Pettersons analys av Fröken Sverige-tävlingens femininitetsideal visar också att bilden av vad som skulle representera Sverige under 1950-talet hade mycket gemensamt med vad som sedan blev feminismens ideal: en naturlig, sund, frisk och därtill också vit och svensk framtoning. Det ”autentiska” naturliga (kvinno)ideal som ofta hyllas i dessa feministiska falanger är alltså inte oskyldigt eller universellt, det har en nationalistisk historia, och är ett ideal som Mattsson och Petterson påpekar ofta konstrueras i kontrast mot en artificiell, banal och glamorös femininitet, eller om vi så vill: en femininitet utan klass och med mycket yta.⁵¹

Sociologen och femininitetsforskaren Beverly Skeggs påpekar också att utan att granska den vita medelklassnorm som så ofta är utgångspunkten för feministiska och queera teoretiska och aktivistiska migrationer kan vi inte förstå hur femininitet opererar som kulturell resurs på klass-specifika sätt.⁵² Skeggs visar att trots att femininitet förstås som yta så är det kroppen och därmed också personen i sin helhet som bedöms. Mot bakgrund av medelklassidealet anses arbetarklassens kvinnor uttrycka för mycket femininitet, och att detta är ett feministiskt problem. Skeggs tillhör dem som varit otillfredsställda med den feministiska kritiken av femininitet. Hon frågar sig varför, om nu femininitetsideal är både ouppnåeliga och därmed knutna till underordning, så många fortsätter att manifesteras femininitet. Femininitet

är för Skeggs ”den process genom vilka kvinnor får genus och blir specifika sorters *kvinnor*”.⁵³ Hon motsätter samtidigt sig en enkel tes om femininitet som resultat av

Mot bakgrund av medelklass-idealet anses arbetarklassens kvinnor uttrycka för mycket femininitet, och att detta är ett problem.

patriarkalt förtryck eller falskt medvetande. För Skeggs, liksom för queerforskare, är heterosexualitet en central maktordning som är historiskt specifik och normerande. Sett i processuella termer är femininitet en erövring och samtidigt en investering. Framförallt menar Skeggs att det är en form av kulturellt kapital som varken är tillgängligt för eller valt av alla. Samtidigt menar hon att femininitet inte kan reduceras till kvinnlighet som maskerad i den mening som Joan Rivière en gång presenterade det. Den psykoanalytiskt orienterade Rivière menade att all kvinnlighet är maskerad, ett artificiellt tillstånd som döljer en brist; byggd på en omedveten önskan om att få vara man eller ha manlighetens privilegier. För Skeggs är det snarare en försvarsstrategi, eller en pragmatisk lösning.⁵⁴

Femmefigurationen jag här tecknar ger inte uttryck för vare sig en gemensam erfarenhet, delade förståelser av femininitet eller en gemensam feministisk historia eller plattform. Det finns exempelvis en intern kritik av den imperialistiska nostalgi som präglar estetiken i Sydneys vit-dominerade

femmerörelse. En del vänder sig mot att symbolen för Femme-gillet är en vit handske formad som en knytnäve. En vit handske associerats då med en vit överklass som önskar skydda sin huds yta från att färgas av den starka solen. Trots dessa skillnader är feminismens känsloladdade relation till femininitet och ytlighet ett tema som femme som vetenskapande kropp ständigt återkommer till och omarbetar. Figurationens mångfacetterade förkropppligade (kritik) av feministisk historia är dock allt annat än ytlig. Genom mångfacetterade teoretiska, aktivistiska och erfarenhetsmässiga resonemang påminner den oss om en feministisk historia där vithet som erfarenhetskategori försvinner genom en vit erfarenhet, för att tala med Sara Ahmed.⁵⁵ Om vi ersätter Bartkys förgivettagna riktning mot mannen med Ahmeds queerfenomenologiska tes att världar är orienterade, kan vi också se femme som en differentierad orientering mot vissa objekt och inte andra. Denna orientering handlar också om ett arv, den är riktad mot en feministisk historia som berör och uttrycker ett begär som inte bara är sexuellt eller erotiskt, utan som också rör systerskap, synlighet och stil.⁵⁶ Genom att ständigt spränga sig ur tvångströjor reviderar femmefigurationens till synes ytliga politik såväl kartan över femininitetens och feminismens historia som dess samtida innebörder.

Femmebodiment: En figuration bortom ytliga ytor

Jag har i denna essä medvetet låtit femmefiguren vara en smula suddig i konturerna och därtill bitvis motsägelsefull eftersom det är hennes delaktighet i femininitet som genre och femininitetens ytliga associationer som intresserar mig här. I femmearkivet – den växande (veten)skapande *body of work* om och ur femmefigurens erfarenheter och visioner – omtalas femininitet också på många olika sätt. Några beskrivningar knyter femininitet till ”kvinnokönet” eller till en ”medfödd fysisk eller mental känsla”.⁵⁷ Oftare talas det om en estetik som kodas feminin; en njutning i utsmyckning och kroppslig omsorg. Intresse för kläder, skor, smink och hår är vad som gör att femmes ”känner sig” eller kodas ”feminina” och detta kretsar ofta kring hur yta och figur tolkas. Föga förvånande handlar därför också en del av samtidens ängsliga inom-identitetspolitiska diskussioner om synlighet och erkännande av femmes ofta om huruvida den ena eller den andra estetiken är ”femme” nog. Femmeförståelser av femininitet stannar dock inte vid skönhets teknologier som läppstift, klackhöjd eller bh-form, många beskriver också en stark identifikation med att vara begärlig, åtråvärd och uppskattad i sin femininitet, något som i sin tur sedan Freuds tid knutits till passivitet och objektifiering. På senare år har femmes, precis som andra med stark femininitets-identifikation allt mer kommit att tala om ett intresse för aktiviteter och praktiker som anses feminina, såsom hantverk, bakning, pyssel och matlagning, liksom en viss typ av

omsorg om barn, vänner och partners som ibland kallas ”moderlig”. Femmes betonar dock enhälligt att (queer) sexuell praktik är navet i intimitets-, relations- och identitets-skapanden, ibland även som arbete eller inkomstkälla, som vad vi kan kalla en femininitetsteknologi. Alla dessa aspekter av femininitet har rönt stor uppmärksamhet inom feministisk teori och rörelse, och de har också gjort intryck på och inkorporerats i upplevelser av femme-ininitet.

Med Jasbir Puars postkoloniala och deleuzianska förståelse av queer skulle vi i stället för att förstå femme som identitet kunna se det som *assemblage*, det vill säga som en specifik samling uttryck, ytor och praktiker som varken är identiska med eller bildar en enhetlig individ, och som framförallt inte främst eller enbart kan ses som ett radikalt motstånd eller alternativ till ”normen”.⁵⁸ Som Kara Keeling påpekar i en diskussion om den svarta femmefiguren i afroamerikansk film, kan femme ses som en figur som existerar på gränsen mellan det synliga och det osynliga och som en portal genom vilken (o)möjligheter framträder.⁵⁹ Med denna ansats riskerar jag att gå emot delar av de rörelser jag själv ingår i eftersom det numera blivit en identitetspolitisk norm att insistera på att femme skiljer sig från ”normativ” femininitet eftersom den är ”vald” snarare än påtvingad, eller ”överdriven” snarare än ”vanlig”, vilket i sin tur är ett sätt att insistera på att det finns ett ”djup” under den till synes ytliga ytan. I relation till feministisk tradition kan vi se denna typ av femmeaktivism som en medvetandehöjande åtgärd där det som setts som passivitet görs till aktivitet och

som också i enlighet med samtida fokus på synlighet insisterar på det radikala och subversiva i att inta en femmeposition.⁶⁰ Det är värt att fundera på om en sådan dikotomisering upprätthåller precis den ordning den önskar underminera.

Att tala om ytan är att tala om vad som är synligt och dekorerat och vad som i detta fall läses och tolkas som feminint och därmed också ytligt. Om vi med kroppens yta och konturer också inkluderar huden så är detta inte på något sätt en ytlig fråga. Det blir tydligt exempelvis genom det faktum att ytans färg, form och dekoration är det som vid första *anblick* avgör vilka som är främlingar och hemmahörande, vita eller inte, ”riktiga” kvinnor eller inte. Ytan är därmed en väsentlig del i rasifiering och andra djupgående kategoriska gränsdragningar.⁶¹ Som en arena för meningsskapande är den precis som feministisk politik sällan så slät som idealen önskar. Närmare kontakt, visuell eller taktill, med denna till synes tydliga yta påminner oss därtill att det är genom huden, vårt största sinnliga organ, som känslor och affekter kommer till uttryck; den svettas och läcker, den rodnar och fläckas, ryser och knottras. Huden är vår kontaktyta med omvärlden, det som berörs och berör. Feministiska tänkare som vill komma bortom dikotomin mellan social konstruktion och ”essens”, de som ägnar sig åt teoretisera förkroppsligande påpekar att om vi ska utmana cartesianska dualismer mellan kropp och sinne måste vi också ifrågasätta dikotomin mellan yta och djup, mellan insida och utsida, och mellan jaget och den andra.⁶² Med Sara Ahmeds orientering kan vi i stället för att

se enhetliga ideer med släta ytor och kon-turer se queera assemblage som bland annat konstituerade genom konfigurationer av känslor som klibbar sig fast vid vissa ytor och kroppar och inte andra. Vi kan med Ahmed också se rum, även de feministiska, som en slags andra hud, som det som tar form kring vissa kroppar och inte andra och att det är i spänningarna där emellan som feministiska friktioner uppstår på en rad olika sätt.

Genom att placera in femme i vad Lauren Berlant har kallat femininitet som *genre* snarare än att reproducera samtida (queera) tendenser att se femme som ”radikalt an-norlunda” från andra femininitetsuttryck vill jag alltså ödmjukt försöka bidra till femmekunskapens och därmed också fe-mininitetsteoriernas utveckling och till ett differentierat systemskapande där fokus på yta inte är en ytlig fråga.⁶³ Om femme som feministisk figuration formeras kring fe-mininitet som genre och genom feministiska förhållningssätt därtill, är det viktigt att ta fasta på hur relationen mellan kropp, kvinnlighet och femininitet är det som ständigt leder till såväl problem som lös-ningar. Femmes talar ständigt om en slags skevhet, om hur den feminina figuren inte velat eller kunnat anpassa sig till norma-tivitetens krav. De talar om reaktionerna på en feminin form och förhållningssätten det kräver, om svällande kroppar, genus-dysforiska kroppar, kroppar vars funktioner inte fungerat som bilden av den kapabla kroppen gör gällande. Samtidigt talar de ofta om något självklart i femininiteten *trots* skevheten och i denna självklarhet möts en myriad av femininiteter som inte

enkelt låter sig benämnas som queera eller ej. Dessa feminint vetenskapande kroppar kan också, som jag pekar på här, förstås i re-lation till en alternativ queer och postkolo-nial genealogi där femininiteten haft andra innebörder än de gängse feministiska.

Om vi i stället för att se kroppsytan som en canvas att måla, unikt och radikalt eller i enlighet med normer, ser den i materi-ella termer som å ena sidan ett interaktivt och affektivt organ och å andra sidan som oskiljaktig från de teknologier som detta ytliga organ interagerar med, såsom smink, hår, kläder, rakhyvlar, tatueringssnålar, med mera, blir det tydligt att denna interaktion inte heller är ytlig. Den femmefiguration jag tecknar och lever i är en somateknisk varelse, det vill säga hon kan inte särskiljas från de arkiv och teknologier som bidrar till hennes tillblivande. Vad jag kallar *femme-bodiment* är ett femme-inint somatekniskt förkroppsligande, där huden inte kan re-duceras till en yta vilken enkelt kan läsas och kritiseras utifrån hur den smyckas och sminkas, eller vars uttryck enkelt säger oss något om vem som är queer eller inte, eller vem som hör hemma eller inte.

Femme är alltså för mig på samma gång förkroppsligad femininitetsteori och veten-skapande figur och ett spekulativt femme-teoretiskt projekt som främst handlar om femininitetens queera position mellan kropp och vetenskap. Rosi Braidotti me-nar att vår tid är mer i behov av politiska fiktioner än teoretiska system. För mig är femme ett hoppfullt, posthumanistiskt, somatekniskt hondjur som tillsammans med andra feministiska figurationer gör skillnad. Hon har aldrig varit ett omärkat

subjekt, hon vet allt om hur femininiteten är det som märker både kvinnor, fjollor, slampor och femmes. Hennes envisa feminina insisterande, trots såväl patriarkal som feministisk kritik, kan hjälpa oss vidare i navigerandet kring de mörka kontinenter som femininiteter alltjämt utgör såväl i genusvetenskapandet som i världen i stort. En fortsatt diskussion om frågan om vilka de viktiga feministiska frågorna är, och som fortsätter att undersöka vad femininiteten gör, utgör hjärtat i vad jag kallar kritiska femininitetsstudier. Inom ramen för denna (mörka) kontinent, denna vetenskapliga kropp, tar vi ytspänningar på allvar och förfinar våra teoretiska verktyg så att de hjälper oss förstå de känslomässiga laddningar femininitetens till synes ytliga uttryck alltjämt genererar, och hur dessa hänger ihop med de strukturella problem som femininiteter ständigt möter.

TACK

Essän är skriven inom projektet *Femme as Figuration: Rethinking Queer Femininities*, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Stort tack till Ann Werner för referenser och diskussion, till Anna Lundberg och Amelie Björck samt anonyma läsare för konstruktiva kommentarer och som alltid, till mina partners in crime, passion and science; alla femmes jag tänker och lever med. Detta bidrag till femmevetenskapen tillägnas Dorothy Allison, Kate Bornstein, Jewelle Gomez, Amber Hollibaugh och Joan Nestle, vars modiga och förkroppsligade tänkande, envisa aktivistiska rörelser och oändliga lojalitet med femmes har möjliggjort att vi kan vetenskap och existera i femmetid och rum, såväl inom som utanför akademien.

Noter

- 1 Begreppet "queertid" är inspirerat av Judith Halberstams resonemang om en subkulturell temporalitet som inte följer den borgerliga reproduktiva utvecklingsberättelsen om vare sig samhällets eller individens utveckling. Se Judith Halberstam: *In A Queer Time and Place*, New York University Press 2005, s. 6. Se också Del LaGrace Volcano & Judith "Jack" Halberstam: *The Drag King Book*, Serpent's Tail 1999; Judith Halberstam: *Female Masculinity*, Duke University Press 1998; Tiina Rosenberg: *Byxbegär*, Agora 2000; Sally Munt: *Heroic Desire: Lesbian Identity and Cultural Space*, Cassell 1998; bland många andra. För en tidig kritik, se Clare Hemmings: "Out of Sight, Out of mind? Theorizing Femme Narrative", *Sexualities* 1999:2, s. 451-462.
- 2 Samtal med Joan Nestle, Melbourne, Australien, mars 2009.
- 3 Ett nätverk kring kritiska femininitetsstudier är under uppbyggnad. Intrasserade kan kontakta ulrika.dahl@sh.se.
- 4 Ett närliggande exempel på hur femmetexter ofta blir "illustrationer" är Catrine Andersson: "Om queer femininitet och iscensättandet av kön" *Tidskrift för genusve-*

- tenskap* 2006: 2-3, som är inspirerad av mina så kallat "ickevetenskapliga" artiklar i ämnet och där Butler i vanlig ordning står för "teorin". I min framtida bok kommer femmeteoretiserandets figurativa former och hur dessa utmanar feministiska dikotomier mellan teori och praktik att diskuteras. Här vill jag av politiska skäl understryka att likt Audre Lorde och Gloria Anzaldua, vars banbrytande insatser och texter så ofta citeras och undervisas, har många femmeaktivister och skribenter (till skillnad från mig) det mycket knapert och drar sällan nytta av något "akademiskt kändisskap". Det är mycket beklagligt att medan akademisk feminism allt mer stärker sina ställningar, ofta genom att stå på tidigare generationers axlar, lever många revolutionärer på ålderns höst allt annat än trygga medelklassliv med pension och sjukförsäkringar. Historieberättande och citeringspraktiker är viktiga, men omsorg är också en feminin syssla.
- 5 Exempel på teoretiserande utifrån femme är t ex Biddy Martin: *Femininity Played Straight*, Routledge 1996; Lisa Walker: *Looking like what you are: Race, Gender and Sexual Style*, NYU press, 2001; Kara Keeling: *The Witch's Flight: The Cinematic, the Black Femme and the Image of Common Sense*, Duke University Press 2007; Juana Maria Rodriguez *Queer Latinidad*, NYU press 2003; Se även Kalle Westerling: *La Dolce Vita*, Normal Förlag 2006.
 - 6 I Freuds tidiga verk om femininitet, vilket för honom handlade om "kvinnor, såvida deras natur är definerad utifrån deras sexuella funktion" framstod femininitet som "en mörk kontinent". Som Julia Kristeva har påpekat konnoterar detta en djup geografisk plats som trotsar förståelse och vittnar om hur prägad Freud var av sin samtids kolonialistiska reseskildringar av Afrika. Metaforen visar både Freuds pinsamma ovetande och perversa upptäckarlust, samtidigt som han med denna metafor skriver in femininitetens symboliska betydelse för västerländsk patriarkal dominans och dess plats i en alltjämt rasifierad värld. Se bl a Sigmund Freud: "Femininity", *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, James Strachey (övers.), Norton & Company 1933. Julia Kristeva: 'Dark Continent', *International Dictionary of Psychoanalysis*, 2005. <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3435300325.html>, access 20/11, 2010.
 - 7 För diskussioner av de erotiska dimensionerna av butch-femme, se t ex: Teresa de Lauretis *The Practice of Love: Lesbian Sexuality and Perverse Desire*, University of Indiana Press, 1994; Juana María Rodríguez: "Gesture and Utterance: Fragments from a Butch-Femme Archive", *A Companion to Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Studies*, G.E. Haggerty and M. MacGarry (red.), Blackwell 2007; Ann Cvetkovich: *An Archive of Feeling: Trauma, Sexuality and Lesbian Public Cultures*. Duke University Press 2003.
 - 8 Havelock Ellis drog bland annat slutsatsen att den inverterade som uttryckte femininitet var ointressant för genomsnittsmannen. Tillsammans med en vek personlighet gjorde detta henne till ett lätt byte för den "sanna" inverterade, det vi nu ofta kallar butch. Se t ex Martha Vicinus: "They Wonder to Which Sex I belong: The Historical Roots of the Modern Lesbian Identity" *Feminist Studies* 1996:3, s. 481: Walker 2001.
 - 9 Se t ex Karin Lützen: "Hva med hennes anglo far?" *Tidskrift för Genusvetenskap* 2010:4, s. 68. Fanny Ambjörnsson menar å ena sidan att RFSLs liberala vision "resulterade i en marginalisering av de alltför extrema varianterna av sexuella avvikare" vilket inkluderar "butchflator" och därmed antyder hon att dessa "finns" men samtidigt menar hon att queerinträdet i Sverige gett upphov till "nya" identiteter, inklusive butch/femme och därmed inte bara identitetskritik. Fanny Ambjörnsson: *Vad är Queer?* Natur och Kultur, 2006, s. 25 och 206.
 - 10 För femmehistoria och diskussioner om

- femmes och feminism, se t ex E. L. Kennedy & M. D. Davis: *Boots of Leather, Slippers of Gold: the History of a Lesbian Community*, Penguin 1994; *The Persistent Desire: A Femme-Butch Reader*, Joan Nestle (red.), Alyson 1992; Amber Hollibaugh: *My Dangerous Desires*, Duke University Press 2000.
- 11 Lisa Duggan och Kathleen McHugh: "A Fem(me)inist Manifesto", *Women and Performance: A Journal of Feminist Theory* vol. 8, 1996:2, s. 154, min övers.
 - 12 Med arkivistisk menas ett aktivistiskt förhållningssätt till arkiv. Etno(bio)grafin utgår ifrån mitt eget aktiva deltagande i virtuella och transnationella femmerörelser och fält med förgreningar i de flesta storstäder i Europa, Nordamerika och Australien sedan början av 2000-talet. Resonemangen baseras bl a på över 50 intervjuer och samtal, mer eller mindre formella, som genomfördes med femmes från 12 städer i 7 Europeiska och amerikanska städer i samband med boken *Femmes of Power*. Sedan 2008 har ytterligare ett tjugotal intervjuer och samtal gjorts och förts i Sydney, Melbourne, Brisbane, Stockholm, San Francisco och New York. Särskild vikt har lagts vid intentionella sammankomster av femmes, såsom konferenser, politiska diskussioner, prideparader och aktivism och konstnärliga sammanhang. För vidare diskussion om den etnografiska dimensionen av projektet se Del LaGrace Volcano & Ulrika Dahl: *Femmes of Power: Exploding Queer Femininities*, Serpent's Tail 2008; Ulrika Dahl: "Femme on Femme: Reflections on Collaborative Methods and Queer femme-inist ethnography", *Queer Methods and Methodologies: Intersecting Queer Theories and Social Science Research*, K.A. Browne & Catherine Nash (eds.), Ashgate 2010; Ulrika Dahl, "(Re)figuring Femme Fashion", *Lambda Nordica* 2009: 2-3, s. 43-77; samt Ulrika Dahl: "Notes on Femme-inist Agency", *Sexuality, Gender and Power: Intersectional and Transnational Perspectives*, A. Jónasdóttir V. Bryson och K.B. Jones, (red.), Routledge 2010.
 - 13 Se bl a Héléne Cixous: "The Laugh of the Medusa." *New French Feminisms*. Elaine Marks & Isabelle de Courtivron, (red.), Schocken 1981; Luce Irigaray: *This Sex Which is Not One*, Catherine Poter (övers.), Cornell University Press 1985.
 - 14 Donna Haraway: *The Donna Haraway Reader*, Routledge 2004; Rosi Braidotti: *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*, Cambridge 2002. Se också Hanna Hallgren: *När Lesbiska Blev Kvinnor, När Kvinnor blev Lesbiska*, Anamma 2008
 - 15 Anna Lundberg: *Allt Annat Än Allvar: Den komiska kvinnliga grotesken i svensk samtida skrattekultur*, Makadam 2008, s. 43.
 - 16 Hanna Hallgren, 2008.
 - 17 För en diskussion om Barthes figurationsbegrepp, se Nikki Sullivan: *Tattooed Bodies: Subjectivity, Textuality, Ethics and Pleasure*, Praeger 2001.
 - 18 *Cherrie Magazine*, oktober 2010, s. 10.
 - 19 Baserat på fältarbete under Sydneys Mardi Gras 2009, 2010, finansierat av STINT.
 - 20 Cvetkovich 2003, s. 49.
 - 21 Teresa de Lauretis: *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*. Indiana University Press 1987, s. 3.
 - 22 Samantha Holland: *Alternative Femininities: Body, Age and Identity*. Berg 2004, s. 11.
 - 23 Simone de Beauvoir: *The Second Sex* (första utgåva 1949), Everyman 1993, s. 26.
 - 24 Citerad i Janet Halley: *Split Decisions: How and Why to take a Break from Feminism*. Princeton University Press 2006, s. 193, min övers.
 - 25 *Cherrie* 2010, s. 10.
 - 26 Susan Brownmiller: *Femininity*. Fawcett Columbine 1984, s. 19 samt s.139-159.
 - 27 Brownmiller 1984, s. 156-159. För en aktuell kommentar om detta, se Susan Faludi: "American Electra: Feminism's Ritual Matricide". *Harper's Magazine*, Oktober 2010.
 - 28 Naomi Wolf: *The Beauty Myth. How Images of Beauty Are Used Against Women*, Vintage 1991; Sheila Jeffreys: *Beauty and*

- Misogyny. Harmful Cultural Practices in the West*, Routledge 2005. För diskussion om 1970-talets feminism i Sverige, se Hallgren 2008; Emma Isaksson: *Kvinnokamp. Synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen*, Atlas 2007.
- 29 Sandra Bartky: *Femininity and Domination. Studies in the Phenomenology of Oppression*, Routledge 1990, s. 41. Se även Carol Dyhouse: *Glamour. Fashion, History, Feminism*, Zed Books 2010, s. 159-160.
- 30 Sandra Bartky: "Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power", *Feminism and Foucault: Reflections on Resistance*, Irene Diamond och Lee Quinsby (red.), Northeastern University Press 1988.
- 31 Bartky 1988, s. 95 och 98.
- 32 Bartky 1988, s. 100.
- 33 Bartky 1988, s. 105.
- 34 Se t ex Susan Bordo, "Den slanka Kroppens budskap", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1993: 2, s. 3-18.
- 35 Bartky 1988, s. 106.
- 36 Inge Blackman och Kathryn Perry: "Skirting the Issue: Lesbian Fashion for the 1990s", *Feminist Review*, 34, 1990, s. 67-78.
- 37 Judith Butler: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge 1999, 2nd ed., s. 146-159. Martin 1996.
- 38 Tiina Rosenberg: *Queerfeministisk Agenda*, Atlas 2002, s. 21. Rosenbergs lesbiska feminist är förvisso inte explicit genuskodad, men med tanke på vilka teoretiker som ingår i hennes queergenealogi och den motsättning hennes formulering tycks postulera mellan femininitet och lesbisk feminism får vi intrycket av att femininitet inte är förenligt med vare sig feminism eller tänkande.
- 39 Judith Halberstam 2005, s. 131.
- 40 För en kritik av detta, se t ex Biddy Martin 1996.
- 41 Katarina Bonnevier: "Blonda hus, Vita Dräkter", *Mode - En introduktion*, Dirk Gindt och Louise Wallenberg (red.), Raster 2009, s. 205.
- 42 Bonnevier 2009.
- 43 Fältanteckningar från Amber Hollibaugh's key note på femmekonferensen, San Francisco, augusti 2006.
- 44 Se Dahl 2010.
- 45 Volcano & Dahl 2008, s. 85.
- 46 Se Hollibaugh 2000; Nestle 1992, bland många andra.
- 47 Pratibha Parmar: "Pocket size venus", i Volcano & Dahl 2008, s. 94.
- 48 För svenska diskussioner om hyperfemininitet som motstånd, se bl a genusvetaren och femmeaktivisten Maria Lönn: *Det blir bättre med tiden - femme-identifierades upplevelse av makt och agens ur ett intersektionellt perspektiv*, c-uppsats i genusvetenskap, Södertörns högskola 2006, "Femmeton", *Bang* 2011:1, s. 80-83, "Vit, Fet och Fel", *Ottar* 2011:1, och Fanny Ambjörnsson: "En Rosa Revolution i Vardagen: Om femininitet, queera strategier och motstånd", *Motstånd* Mona Lilja & Stellan Vinthagen (red.), Liber 2009, s. 173-197.
- 49 Tara Hardy: "Dirty Girl", *Without a Net: The Female Experience of Growing Up Working Class*, Michelle Tea (red.), Seal Press 2003, s. 135, min övers.
- 50 Vron Ware: "Moments of Danger: Race, Gender and Memories of Empire", *History and Theory* vol. 31, 1992:4, s.116-137.
- 51 Katarina Mattsson och Katarina Pettersson: "Crowning Miss Sweden—National Constructions of White Femininity", *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, vol. 15 2003:4, s. 240.

- 52 Beverly Skeggs: *Feminist Cultural Theory. Process and Production*, Manchester University Press 1995, s. 197.
- 53 Denna formulering använder Skeggs på många ställen. Se bl a Beverly Skeggs: *Formations of Class and Gender*, Sage Publications: 1997, s. 98. Min emfas och övers.
- 54 Se ovanstående, samt Beverly Skeggs: "The Toilet Paper: Femininity, Class and Mis-recognition", *Women's Studies International Forum* 2001: 3/4, s. 295-307. Joan Rivière: "Womanliness as a Masquerade", *International Journal of Psychoanalysis*, 10, 1929, s. 303-313.
- 55 Sara Ahmed: "Vithetens fenomenologi", *Tidskrift för genusvetenskap*, 2010:1-2. Se också Sara Ahmed: *Vithetens Hegemoni*, Tankekraft, kommande.
- 56 Sara Ahmed: *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*, Duke University Press 2006.
- 57 Se t e x Volcano & Dahl 2008, s. 47 och 53
- 58 Jasbir Puar: *Terrorist Assemblages*, Duke University Press 2007, s. 205.
- 59 Keeling 2007.
- 60 För en längre diskussion om femme-inistisk "agens", se Ulrika Dahl: "Notes on Femme-inist agency", 2010.
- 61 *Thinking Through the Skin*, Sara Ahmed och Jackie Stacey (red.), Routledge 2001, s. 4.
- 62 Ahmed och Stacey, 2001, s. 4.
- 63 Lauren Berlant: *The Female Complaint. The Unfinished Business of Sentimentality in American Culture*, Duke University Press 2008.

Nyckelord:

femininitet, femme, figuration, yta, feministisk teori, femmebodiment

Ulrika Dahl

Institutionen för genus, kultur och historia

Södertörns högskola

141 89 Huddinge

E-post: ulrika.dahl@sh.se